

CIUTADÀ AMADES: UN HOME UNIVERSAL A SANT QUINTÍ DE MEDIONA (I part)

M. TERESA SADURNÍ HILL – JOAN SERRA ARMAN

ACTES DEL CINQUANTENARI DE LA MORT DE JOAN AMADES GELATS
SANT QUINTÍ DE MEDIONA, 17 de gener de 2009

Joan Amades, un home desconegut malgrat ser un dels folkloristes amb més ressó i més prolífic, conegut més per la seva monumental obra i molt menys com a persona.

Aquí no farem una detallada biografia, això ho deixem per un altre moment, el que volem es fer descobrir el costat més humà d'Amades, aquell nen immers en la vida del barri, aquell jove amb una gran inquietud i aquell adult àvid de saber i amb ganes de convertir-se en guardià del tresor més preuat, segons ell, la saviesa del poble.

Joan, Enric, Felip Amades Gelats neix a les 3 de la tarda del dia 24 de juliol de 1890 en una Barcelona en transformació, degut bàsicament al creixement demogràfic, producte de la migració de molta gent que marxa de les comarques de pagès per buscar feina a una ciutat que s'ha tornat industrial i a on els barris bullen d'obrers que sovint malviuen degut a unes condicions econòmiques i socials precàries. La vida a la Barcelona industrial i obrera de finals del segle XIX venia marcada per les diferències socials, econòmiques i culturals entre obrers i burgesia i on el lloc on naixies et solia encasellar per tota la vida, ja que era difícil pel fill d'un obrer accedir a la instrucció bàsica i poder, algun dia, sortir de la vida del barri i de la fàbrica.

Per sort, Amades va trencar aquesta regla general i malgrat néixer en el si d'una família obrera i humil i en un barri eminentment obrer, com era el barri del Raval, va tenir la inquietud, la voluntat, la curiositat, l'energia i la saviesa de saber tirar endavant i trencar el cercle que envoltava, en general, als fills dels obrers.

Joan Amades és fill de Blai Amades, originari de la població de Bot i de Teresa Gelats. El dos són treballadors obrers d'aquesta Barcelona industrial i en constant transformació. Viu fins a prop dels quaranta anys al mateix lloc, al carrer Peu de la Creu, al barri del Raval, en un pis humil, junt amb els seus pares. Amades, des de ben petit i conscient de les penúries econòmiques per les que passava la seva família desenvolupa un enginy espectacular per apanyar-se-les i aportar uns centímetres a l'economia familiar. Així coneixem diferents anècdotes de com Amades ho feia:

- Agafava sargantanes al voltant del mercat de Sant Antoni per vendre-les, ja que es creia que posades a la butxaca feia tenir bona memòria. Ell mateix diu "*...amb aquest negoci vaig passar a ser important*".
- Folrava llibres pels seus companys d'escola
- Construïa estels i els venia als altres nens

Amades va ser un nen força solitari, va anar a escola fins els nou anys, i malgrat que en aquella època els nens jugaven al carrer Amades preferia els jocs tranquils, reposats i si havia de jugar sol ho feia. Li agradava molt jugar a fer ombres xineses amb les ombres que projectaven els llums d'oli de casa seva. Però també explica que els altres nens es cansaven aviat de jugar-hi i ell continuava, convertint-se en actor i espectador al mateix temps.

Alhora sentia una important fascinació per les titelles i sempre barrinava de com fer-ho. Així solia penjar un drap a la porta de casa seva i feia sortir els ninots de titelles per sobre del drap. Ell actuava sol i a vegades tenia de públic els nen de l'escala. Sovint, amb les seves pròpies paraules i reflexiones va deixar entreveure aquest nen solitari que era: "*quan em trobava millor era quan jugava sol i quasi bé*

sempre feia teatre: De petit jo mateix d'ombra xinesa, més tard, servint-me de les mans i dels bocins de paper retallat fent putxinel·lis, gaudint jo i fent riure a tota la camaderia".

Una altre aspecte que va marcar la infantesa d'Amades, i alhora tota la seva vida, van ser els problemes de visió que ja tenia de ben petit. Ell va ser sempre conscient que aquests problemes li comportaven alguns inconvenients malgrat no ser mai cap impediment per desenvolupar la seva vida.

- Recorda un anècdota que en aquella època, les monges del monestir de Valldolzell guardaven la relíquia del braç del príncep de Viana, de manera que els fidels podien tocar la mà. El dia de la Mare de Déu de Montserrat, que aleshores es celebrava el dia 8 de setembre, s'exposava la relíquia i la gent feia tocar trossets de cotó amb la creença que tenia poders curatius entre els quals hi havia el de preservar la vista i com Amades tenia problemes visuals, la seva mare li posava trossets de cotó a la vista per enfortir-la.
- Anys més tard, coneixem també una altra anècdota referida a aquest problemes. Quan ja Amades havia entrat en contacte amb l'Ateneu popular i hi participava activament, cap els anys 30, es celebrava " la festa dels ullerats". Amades ho explica així: " el dia 22 de novembre, els miops de la secció d'excursions de l'Ateneu, amb els corresponents nassos cavalcats per xiroies ulleres ens vàrem reunir en fraternal i íntim àpat en el restaurant Panorama situat a la vessant del Carmel. Vàrem ésser més que les Gràcies, més que les Muses, arribant a número de dues xifres que no era tretze" Una explicació amb la ironia fina que sovint destil·laven els seus escrits.

Com ja hem dit Amades deixa d'anar a escola als nou anys per ajudar a la draparia que tenien els seus pares al mercat de Sant Antoni. En un moment donat la parada es converteix en compravenda de llibres i fulls d'imatgeria impresa i aquí comença la passió d'Amades: llegeix tot el que li cau a les mans i neix i creix el seu interès pels romanços, auques, estampes..., és a dir, per tota la literatura de canya i cordill (es deia així perquè a les parades ho tenien penjat d'un cordill que es trobava fixat amb una canya esberlada.

A mesura que es feia gran, a Amades se li incrementaven les ganes de saber, la curiositat de conèixer tot allò que l'envoltava, per aprendre coses noves i aquesta inquietud el porta, amb tan sols amb 15 anys, fins a l'Ateneu Enciclopèdic Popular, situat al seu barri, al carrer del Carme, i que havia nascut poc abans amb la vocació d'ajudar a l'educació dels obrers, d'aquells que no tenien accés a la instrucció. Era un lloc on instruir-se però també un lloc de reunió, per llegir i canalitzar inquietuds. S'hi feien classes nocturnes, conferències i tertúlies. L'Ateneu suposa per Amades abocar-se en un món desconegut, aquí entra en contacte amb persones amb una gran inquietud cultural i amb iniciatives diverses. Amades s'hi troba bé, s'hi passa hores i hores i participa activament en diferents seccions:

- **Secció d'Excursions:** Amades com el responsable de la secció serà el precursor de les excursions marítimes col·lectives ja que són els primers que organitzen un turisme per mar, de Barcelona a Tarragona, de Barcelona a Mataró,...
- **Secció de Ciències Naturals:** on Amades desenvolupa tota la seva afició pels insectes, per l'entomologia, tot organitzant sortides nocturnes pels voltants de Barcelona per observar insectes. Aquí publica articles sota el pseudònim de Jeroni Martorell.
- **Secció d'Esbarts de Folklore:** junt amb Sebastià Giralt comencen a recollir cançons populars per editar-les en els butlletins de la secció. La iniciativa d'Amades per engegar aquesta secció coincideix amb el temps

amb el fet que diferents etnògrafs del món acadèmic i universitari s'haguessin interessat i recollit dels llavis de la seva mare, Teresa Gelats, un grapat de cançons. Això va acabar de despertar la curiositat d'Amades i va acabar de determinar la seva orientació professional. Així comencen a organitzar recitals de cançó popular, lectura de rondalles, danses i conferències amb la participació de reconeguts folkloristes i estudiosos: Aureli Capmany, Serra i Boldú, Batista i Roca o Lluís Millet.

També és a l'Ateneu on Amades estudiarà francès, anglès, alemany i esperanto, idioma que el captivarà i serà, anys més tard, un veritable motor de la seva difusió. Alhora que s'interessa per les matemàtiques i l'astronomia.

Entre 1917 i 1923 Amades viu una etapa de plenitud ateneística i ell mateix ens diu " *Aquelles tertúlies son per a mi unes de les hores més ben viscudes de la meua vida i al seu ambient crec jo que dec una bona part de la meua formació espiritual.... Les coses de la secció tindran sempre, per a mi el valor de lo sagrat i les amistats dintre d'ella, un valor superior al de la generalitat de les altres amistats*".

A començaments dels anys 20, quasi bé sempre acompanyat del mestre Joan Tomàs, comença a voltar pel país per tal de recollir rondalles, llegendes cançons o danses. El mestre Tomàs en recull la tonada, Amades la lletra amb la seva ja coneguda màquina d'escriure, malgrat veure-hi poc i en moltes ocasions els acompanyava Agulló que aprenia de seguida les danses que els hi ballaven la gent i Amades dibuixava els passos.

Aquí es quan, com ja s'ha dit moltes vegades, Amades fa de la seva passió la seva professió, ja que rep encàrrec, junt amb d'altres musicòlegs i folkloristes, de L'Obra del Cançoner Popular per tal que realitzi les anomenades missions de recerca arreu del país, per recollir, recuperar i guardar cançons populars que poguessin saber la gent. De tots són conegudes les imatges d'Amades dalt d'un burro voltant per aquest món de Déu o escrivint a la seva màquina tot envoltat de gent.

Entrats els anys 30 l'activitat d'Amades es torna frenètica i tan aviat escriu als butlletins de l'Ateneu, com ho fa als del Centre Excursionista, col·labora amb un programa setmanal a Ràdio Associació de Catalunya i comença a escriure tot publicant la Biblioteca de Tradicions Populares. És en aquesta època Amades es casa amb l'Enriqueta Mallofré que junt amb la seva cunyada la Consol Mallofré l'ajudaran a tirar endavant l'edició de la biblioteca. Editen un llibre cada dos mesos ho venen mitjançant subscripció i la seva dona i la cunyada s'encarreguen de les comandes, de la distribució i del cobrament dels llibres. Van crear una empresa familiar que els permetia viure.

De mica en mica l'arxiu d'Amades es va engrandint i allò que va començar com una recollida de literatura de canya i cordill s'acaba convertint en un fons gegantí. Ell mateix havia dit " *jo sóc un drapaire i ho recullo tot, després vindran els que saben més de lletra i ja destriaran el gra de la palla*".

La guerra civil i el franquisme estroncarà un munt d'il·lusions i de projectes d'Amades ja que la repressió franquista fa desaparèixer la feina de L'obra del cançoner, li es difícil publicar en català, Ràdio Associació es clausurada així com l'Ateneu.

Malgrat tot, Amades no s'exilia sinó que es queda a Barcelona i, junt amb Duran i Sampere i Violant Simorra, treballaran en el projecte de Tomàs Carreras i Artau de fer un "Museo de Industrias y Artes Populares" al Poble Espanyol, alhora que es guanya la vida com a funcionari de l'Ajuntament al treballar al Institut Municipal de Història com a responsable de la secció de gravats.

La seva inquietud no s'atura i torna a col·laborar en una ràdio, aquesta vegada a Ràdio Barcelona en un programa de divulgació històrica.

Ben aviat li permeten tornar a publicar en català concretament, a l'any 1946, i treballa intensament en les dues grans obres que li donaran renom universal: El Costumari català i el Folklore de Catalunya.

Malgrat està malalt i veure-hi cada vegada menys segueix treballant fins que el 17 de gener, dia de Sant Antoni, mor a Barcelona a l'edat de 69 anys.

Ja per acabar, podem trobar a tota la vida d'Amades una obsessió pel pas del temps i pel fet que desapareixien part dels elements orals tradicionals que s'han anat transmeten de generació en generació. Obsessionat també per recollir i transmetre aquella cultura popular que ell creia que estava a punt de desaparèixer i així ho sentia : " *els nostres fills no sabran ni la meitat del que nosaltres sabem del nostre tresor tradicional i als nostres nets ja no els hi arribarà res*".

Per sort i gràcies a ell, aquestes paraules no s'ha complert ja que gràcies als seus reculls i a la seva extensa i variada obra, avui en dia, hem recuperat tradicions, els nens canten cançons populars, seguim explicant rondalles, seguim fent cagar el tió, construïm pessebres, celebrem els cicles festius de l'any i tot això gràcies a Joan Amades.